

PROFESORUL GHEORGHE LAZAROVICI (13 SEPTEMBRIE 1941 – 3 FEBRUARIE 2025). UN ARHEOLOG ȘI PENTRU GENERAȚIILE VIITOARE

L-am sărbătorit pe Profesorul Gheorghe Lazarovici la 60, la 70 și mai apoi la 80 de ani cu câte o mică contribuție științifică ca semn al prețuirii pe care i-am purtat-o. Doresc și acum să-l comemorez, dar nu înșiruind impersonal date biografice și bibliografice despre viața și activitatea sa științifică. De altfel, ele sunt bine cunoscute¹. În spatele unei cariere pe care a parcurs-o, între 1968 și 1997, de la ghid-îndrumător al Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca până la poziția de director și mai apoi de profesor al Universității „Eftimie Murgu” din Reșița (1997–2001), a stat un om puternic, tenace și dornic de a se îmbogăți prin noi și noi experiențe. Nu am știut când s-a pensionat (2001), de vreme ce a continuat să facă naveta de la Cluj și să țină cursuri la Universitățile din Reșița (2001–2007) și Sibiu (2002–2016), devenind din 2002 coordonator de doctorate la aceasta din urmă. A organizat și condus, cu o energie unică, o serie de șantiere arheologice, care au devenit cu timpul situri emblematice ale preistoriei României: Gornea, Bucovăț, Parța, Iclod, Zorlențu Mare, Balta Sărată, Cluj, Iclod, Țaga, Zau, Cheile Turenilor, Cheile Turzii etc. A organizat muzee (Reșița, Gornea, Iclod) sau a inițiat o serie de sesiuni științifice provocatoare pentru dezbaterea arheologică românească: etnoarheologie, etnoreligie, arheometrie, arheoastronomie. În ceea ce privește activitatea sa științifică, la listele bibliografice care se găsesc în articolele citate mai sus, aș adăuga doar cărțile apărute după ce l-am sărbătorit la împlinirea frumoasei vârste de 80 de ani. Și acestea nu sunt defel puține². Ele dovedesc încă o dată vitalitatea și perseverența pe care a avut-o toată viața pentru studierea urmelor trecutului. Această pasiune a fost atât de vie, încât a fost ucisă doar de prea multe planuri de viitor.

Pentru mine Gheorghe Lazarovici a rămas așa cum l-am cunoscut în vremea studenției. Mi-a marcat drumul în viață, cu bune și cu rele, urmărit

de remarcă sa că nu voi ajunge niciodată un adevărat arheolog.

În urmă cu exact 40 de ani, student în anul I la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, luam cu Gheorghe Lazarovici primele lecții particulare de arheologie. Ajuns la el acasă, la etajul IV al unui bloc comunist de la capătul Mănăsturului, Doamna Monica mi-a făcut un ceai îndulcit cu o bomboană de mentă, scuzându-se că zahăr nu se prea mai găsea. S-a grăbit să reia lecțiile cu Sever și Alice și m-a condus în birou, cea mai mică cameră dintre cele trei ale familiei. Boss-ul (evident al arheologiei bănățene, alături de Boss-ul Medeșteș) era ieșit să cumpere ceva. A venit repede înapoi bucuros nevoie mare că a mai „prins” slănină, din care vroia să facă niște jumări și untură. Între timp inspectasem toate cărțile și am spionat la ce lucra. Avea și mașină de scris! Nu mai văzusem până atunci o asemenea cameră de lucru la un arheolog. După numărul mare de cărți, în toate limbile, era clar că avea relații cu străinătatea. Ce mai apreciam pe atunci acest lucru! M-a întrebat grăbit, probabil cu gândul la jumările pe care urma să le mâncăm (era un mare pofcios așa cum îl știm toți cei care am lucrat cu el), ce aș vrea să studiez? – Iluminatul în preistorie. Iarăși o idee trăsănită de-a lui Florin Medeșteș, a venit răspunsul. De pe raft a scos atunci o cutie de lemn în care erau frumos ordonate fișele cu altărasele neolitice. – Cu astea trebuie să începi. Așa am învățat să fac fișe. Astăzi nu mai face nimeni așa ceva. Trebuia scris în colțul din dreapta sus al sfertului de hârtie A4 localitatea, în stânga prescurtarea trimeriei bibliografice, pagina, figura și mai jos descrierea piesei, a contextului cultural și arheologic etc. Cu penița cu tuș, pe o bucată de calc, se copia desenul piesei și se lipea sub denumirea localității. Mai păstrez și astăzi acele fișe.

M-am plictisit însă prea repede de făcut fișe și am fugit la Tudor Soroceanu. A fost și mai rău să înveți arheologie cu cineva obsedat de limba și acribia germană. Evident că nu am abandonat problematica iluminatului în preistorie. A urmat practica arheologică de vară. Spre mare nemulțumire a

¹ Luca 2018; Brătescu 2020; Mitu 2021.

² Lazarovici 2020; Lazarovici 2021; Lazarovici *et alii* 2023; Lazarovici 2025.

Parța, 1986

îndrumătorului de an, hotărât să fac preistorie și nu epocă romană ca mai toți colegii mei, am refuzat să merg pe șantierul de la Cășeiu, unde se cerceta castrul roman. Cu ajutorul unui alt bănățean, profesorul Nicolae Bocșan, începând cu vara anului 1986 șantierul arheologic Tureni (jud. Cluj), alături de cel de la Parța, a devenit o altă opțiune pentru studenții de la Cluj care doreau să studieze arheologie. A fost o mică „rebeliune” care s-a soldat mai apoi cu nota 8 la practică în toți anii care au urmat. La repartitia posturilor de profesor în mediul rural am realizat că aveam o medie mult mai mică decât aș fi crezut. Dar șansa a făcut ca această experiență să nu fie de lungă durată, devenind arheolog mai devreme decât am sperat.

Pe șantier, după ce am fost instruit cum se scrie un jurnal (și astăzi se păstrează în arhiva Muzeului din Cluj caietul de practică al studentului Florin Gogâltan, an I, 1986), mi s-a repartizat cercetarea „tumulului mare”³. După o săptămână de „monitorizare” a modului în care am făcut săpătura și cum mi-am notat zilnic informațiile, m-a lăsat singur să continui șantierul având alocată o mână de elevi de școală generală. El avea de inspectat și alte puncte de interes din zona Cheilor Turului⁴. Așa învățai

să iei decizii la Boss pe șantier. Dacă nu reușeai, puteai să mergi la săpăturile de epocă romană. Remarca nu-mi aparține și i-au atras multe dușmănii din partea unor colegi, care priveau un șantier arheologic ca pe o respirație academică în natură. Eu am încurajat toate generațiile de studenți cu care am lucrat să meargă pe cât mai multe șantiere și nu doar de preistorie. Este de învățat și ceea ce nu ai de învățat.

L-am urmat și pe alte șantiere, convingând și alți colegi de generație că singura noastră șansă de a învăța arheologie în acele vremuri la Cluj era cu Gheorghe Lazarovici. Ne provoca și ne încerca tot timpul răbdarea și puterea de muncă. Toți eram firi diferite, așa că reacțiile Boss-ului față de noi erau pe măsură. Eu eram poate mai pătimaș și asta a trezit între noi dispute care s-au lăsat cu mari supărări de-o parte și de alta. Mă felicit și astăzi că nu am publicat răspunsul tineresc pe care l-am scris la critica făcută de el la unul dintre primele mele articole⁵. Indirect m-a învățat că uneori trebuie să ai o atitudine de mai multă reflexie, chiar dacă imboldul de moment îți întunecă rațiunea. În acest sens, un alt mentor de-al meu, profesorul Bernhard Hänsel, s-a exprimat cât se poate de plastic: „lassen wir einfach Gras darüber wachsen”. Ceea ce s-a și întâmplat.

³ Din nefericire acest obiectiv nu a fost finalizat nici astăzi (vezi Gogâltan 2021, 243, 251–252, Pl. 1, cu bibliografia mai veche).

⁴ Lazarovici, Kalmar-Maxim 1992.

⁵ Lazarovici *et alii* 1994, 171–173.

Moștenirea pe care ne-a lăsat-o este și va fi în continuare vie. Sunt cărțile, articolele și mai ales oamenii pe care i-a format după felul fiecăruia. Am credința că ei vor duce mai departe povestea începută de Profesorul Gheorghe Lazarovici. Că este așa sunt poveștile spuse acum la momentul despărțirii de astăzi și al întâlnirii de mâine a generațiilor de foști colaboratori de acum 50, 40, 30 sau 20 de ani⁶.

Florin Gogâltan

Institutul de Arheologie și Istoria Artei,
Cluj-Napoca
floringogaltan@gmail.com

BIBLIOGRAFIE

- Berzovan 2025
A. Berzovan, In memoriam Gheorghe Lazarovici (13. IX.1941 – 3.II.2025), în *Carpica*, LIV, 2025, 552–557.
- Brătescu 2020
C. Brătescu, Lazarovici, Gheorghe Corneliu, în C. Dascălu (Coord.), *Enciclopedia Banatului*, vol. II, București, Timișoara, 2020, 159.
- Drașovean 2005
F. Drașovean, Gheorghe Lazarovici, în *The European Archaeologist – Issue 84 Spring 2025*, 120–121.
- Gogâltan 2021
F. Gogâltan, Transylvania. Within or outside of the Yamnaya world?, în V. Heyd, G. Kulcsár, B. Preda-Bălănică (eds.), *Yamnaya Interactions. Proceedings of the International Workshop held in Helsinki, 25–26 April 2019. The Yamnaya Impact on Prehistoric Europe*, Vol. 2. Budapest, 2021, 243–270.
- Gogâltan 2025
F. Gogâltan, Gheorghe Lazarovici (13 septembrie 1941–3 februarie 2025), în *Acta Musei Napocensis*, 62, 2025 (sub tipar).
- Kovács et alii 2025
A. Kovács, M. Oancă, O. Rogozea, C. Oprean, C. Aparaschivei, Arheologia, o poveste fără sfârșit... In memoriam Gheorghe Lazarovici (13 septembrie 1941–3 februarie 2025), în *Acta Musei Tutovensensis*, XXI, 2025, 209–217.
- Lazarovici 2020
Gh. Lazarovici, *Balta Sărată: din preistoria orașului Caransebeș*, Arad, 2020.
- Lazarovici 2021
Gh. Lazarovici, *Zorlențu Mare: 5200–4500 î.Ch.*, Timișoara, 2021.
- Lazarovici 2025
Gh. Lazarovici, *Locul Banatului în procesele de neolitizare din sud-estul Europei. Neoliticul timpuriu*, Reșița, 2025.
- Lazarovici, Kalmar-Maxim 1992
Gh. Lazarovici, Z. Kalmar-Maxim, Săpături arheologice de salvare și cercetări etnoarheologice în Munții Petrindului în anul 1986, în *Acta Musei Napocensis*, XXIV–XXV, 1987–1988 (1992), 949–996.
- Lazarovici et alii 1994
Gh. Lazarovici, Z. Maxim, P. Gyulai, Descoperiri arheologice în comuna Săvădisla (jud. Cluj) și câteva probleme privind epocile neolitică și a bronzului, în *Acta Musei Napocensis*, 26–30, I/1, 1989–1993 (1994), 171–186.
- Lazarovici et alii 2023
G. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, N. Vlassa, *Cheile Turzii. Monografie arheologică*, Timișoara, 2023.
- Luca 2018
S.A. Luca, Life and work of Prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici. School founder. / Viața și opera Prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici. Făuritor de școală, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, XVII/2018, 53–79.
- Mitu 2021
M.I. Mitu, Lazarovici Gheorghe Corneliu, în V. Spinei, D. N. Rusu (Coord.), *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, vol. IV (S-Z), Suceava, 2021.

⁶ Drașovean 2025; Gogâltan 2025; Kovács et alii 2025; Berzovan 2025. În semn de apreciere și aducere aminte, cu siguranță vor mai fi publicate și alte omagieri. Mulțumesc lui Florin Drașovean pentru fotografie.